

Da onkel Tom kom til Norge. Oversatte romaner i den nye nasjonalstatens fem første tiår (1814–1857)

When Uncle Tom Came to Norway. Translated Fiction in the First Five Decades of the New Nation State (1814–1857)

Jon Haarberg

Professor i allmenn litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo
(f. 1953) Siste bok: *Nei, vi elsker ikke lenger. Litteraturen og nasjonen* (2017).
jon.haarberg@ilos.uio.no

Abstract

Uncle Tom's Cabin, published in Boston in 1852, instantly became a phenomenal bestseller in Europe as well as in the USA. This article inquires into the book history of translated fiction in Norway between 1814 and 1857, with P.T. Mallings's edition of Harriet Beecher Stowe's epoch-making novel (1852–1853) in a pivotal position. Translated novels were indeed scarce before Malling's bold enterprise, this sector of the book market being dominated by titles imported from Denmark. After the successful publishing of *Uncle Tom's Cabin*, Malling ambitiously saw his chance to launch a whole library of contemporary novels in translation, published in the form of a journal (*Tidsskrift for Skjønlitteratur*). *Uncle Tom's Cabin*, then, may be argued to have contributed to a significant change in the history of the novel in Norway. Stowe's religious pamphlet was able to supply the genre with a kind of dignity and prestige it had never had before.

Keywords

Harriet Beecher Stowe, *Uncle Tom's Cabin*, P.T. Malling, *Tidsskrift for Skjønlitteratur*, Translated Fiction, Novel (genre), Book History, Norwegian Literature 1800–1900

I 1814, grunnlovsåret, da lydriket Norge med ett ble nasjonalstat, fantes det ennå ingen norskprodusert litteratur å snakke om. I overensstemmelse med reformasjonens sensurlov-givning hadde Kongen funnet det for godt å konsentrere bokproduksjonen i helstaten til Københavns indre by. Det første provinstrykkeriet kom til Christiania så sent som i 1643; Norges største by, Bergen, fikk sitt enda senere, i 1721. Universitetsbibliotekar Martinus Nissen, som i 1849 gjorde opp status for den nasjonale bokproduksjonens første periode, påpeker at det da Grunnloven ble undertegnet ikke fantes flere enn seks boktrykkerier landet over: tre i Christiania og tre til i henholdsvis Christiansand, Bergen og Trondheim (pluss den legendariske Sivert Aarflots lille virksomhet på Sunnmøre). Da Nissen utarbeidet sin statistiske «Udsigt», kunne han registrere at det ved periodens slutt, 35 år etter Grunnloven, fantes trykkerier på så mange som 30 steder rundt om i landet, til sammen 53 virksomheter. De fleste av dem hadde riktignok liten kapasitet og avisproduksjon som sin

hovedoppgave. Det meste av *bokproduksjonen*, to tredjedeler, perioden sett under ett, hadde foregått på trykkeriene i hovedstaden (Nissen 1849, 203–04).

Den perioden Nissen utarbeidet sin statistikk for, inneholdt lite oversatt skjønnlitteratur. Den oppbyggelige religiøse litteraturen, andaktsbøkene, dominerte stort, enten de nå var skrevet av danskspråklige forfattere eller oversatt fra tysk. Vendepunktet for den oversatte skjønnlitteraturen kom i 1852–1853, med utgivelsen av verdenssensasjonen *Onkel Toms Hytte*, skrevet av den religiøse abolisjonisten Harriet Beecher Stowe. Med utgangspunkt i denne begivenheten, som bør innskriveres i bokhistorien med like tydelige typer som i litteraturhistorien, vil jeg her utrede forutsetningene for og omstendighetene omkring onkel Toms ankomst til Norge. Jeg stiller tre spørsmål: (1) I hvilken grad hadde norske boktrykkere og bokhandlere engasjert seg i arbeidet med å utgi utenlandsk roman- og novellelitteratur på «Modersmaalet» før 1850? (2) Hvordan stod den norske bokproduksjonen i forhold til den danske før midten av århundret? Etter 1850, vet vi, flagget de fremste norske forfatterne ut til Danmark. Bokmarkedet nord for Skagerrak lot seg i det hele tatt ikke synnerlig affisere av skilsmissen i 1814; det ble demonstrert med all mulig tydelighet i 1925, i og med det såkalte hjemkjøpet av «de fire store» og etableringen av Gyldendal Norsk Forlag. (3) Og til slutt: Hvilke følger fikk utgivelsen av *Onkel Toms Hytte* for det norske bokmarkedet? Spørsmålene er empiriske og lar seg besvare med høy grad av presisjon. Det betyr ikke at de mangler interesse, ei heller at noen har forsøkt å besvare dem før.

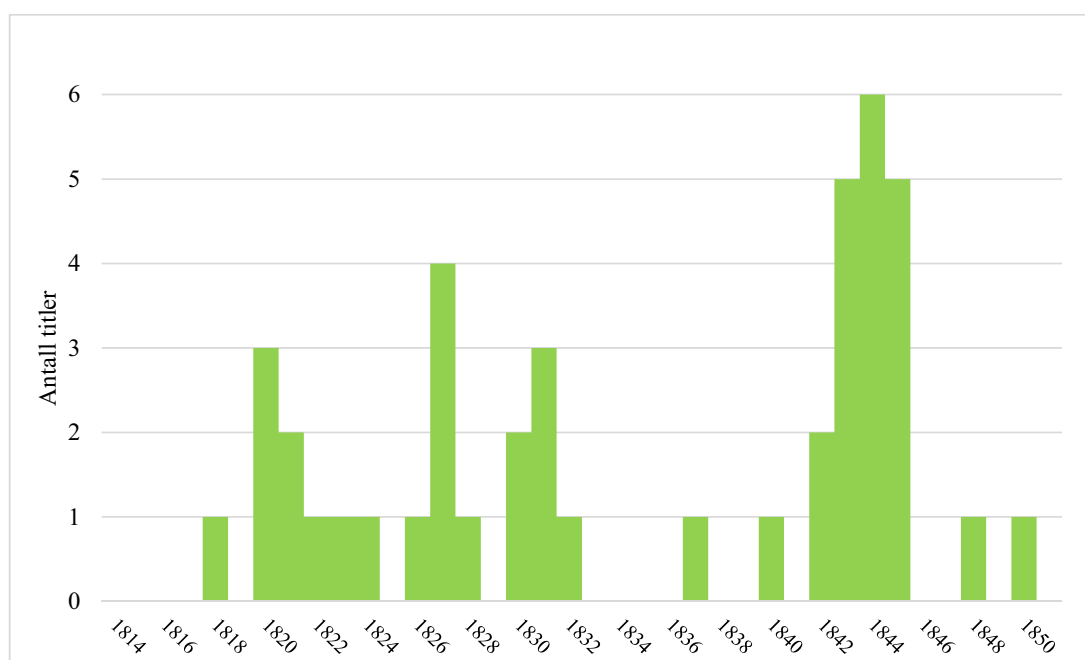
En hovedaktør i historien om den norske forlagsvirksomheten midt på 1800-tallet bør nevnes med det samme: Peter Tidemand Malling (1807–1878). Litteraturhistorien kjenner ham helst fra hans samarbeid med Wergeland. Etter læreår i Drammen og Amsterdam, og med erfaring fra Christianias fremste boktrykkerier, etablerte Malling seg med eget trykkeri og egen forlagsbokhandel i Christiania i 1838–1839. Forretningen utviklet seg i løpet av få år til å bli en av de fremste i Norden. Malling søkte ifølge forlagshistorikeren Harald Tveterås ikke «det brede folkelige publikum», han etterstrebet heller «et visst videnskapelig og offentlig preg» (Tveterås 1950, 248). Noen særlig interesse for utenlandsk skjønnlitteratur, den sterkt ekspanderende roman- og novellelitteraturen, registrerer Tveterås likevel ikke. Denne hadde frem til Mallings lansering av Harriet Beecher Stowes bestselger høsten 1852 nådd det norske markedet først og fremst ved hjelp av danske forleggere. Med onkel Tom som lokomotiv og åtte bind av *Tidsskrift for Skjønlitteratur* (1853–1857) som vogner kom imidlertid utgivelsen av de nye europeiske romanene på skinner også i Norge. Danskene fikk konkurranse, og et nytt kapittel i den norske litteraturhistorien kunne begynne.

Mallings rolle var «mellommannens». I vår iver etter å forstå forfatteren og fortolke hans eller hennes verk har vi som litteraturforskere en tendens til å glemme sånne som ham. Bokhistorikere har siden 1980-tallet pekt på nødvendigheten av å utvide interessefeltet til også å omfatte disse mellommennene. Den første som brukte betegnelsen i bokhistorisk sammenheng, var etter alt å dømme Robert Darnton, som i innledningen til sitt mye leste essay «The Forgotten Middlemen of Literature» fra 1990 argumenterer for at litteraturhistorien fort blir en annen når historikeren inntar mellommennes – og -kvinnenes – perspektiv (Darnton 1990, 136–37). Skal vi kunne gjøre oss noe håp om å forstå den litteraturhistoriske betydningen *Onkel Toms Hytte* har hatt i vårt land, kan vi med andre ord ikke velge å glemme mellommannen i Nedre Voldgade 25. Hovedstadens politiske myndigheter har faktisk *ikke* glemt ham. I 1931, 53 år etter sin død, fikk han en vei oppkalt etter seg på Bygdøy.

De første oversatte romanene

Litteraturhistorikerne har dessuten i liten grad brydd seg om den «fremmede» litteraturen. De har viet seg til den hjemlige eller *nasjonale*. Selve motiveringen av litteraturhistorien som disiplin finner vi nettopp her, ikke i de transnasjonale bevegelsene: litteratur som vandrer over landegrensene og tar nye, språklige former. Romansjangeren begynner så smått å gjøre seg gjeldende i Danmark–Norge på siste halvdel av 1700-tallet, men den norske litteraturhistoriens fremste representanter interesserer seg for den først idet den blir skrevet og utgitt i fedrelandet. Men disse tidlige norske romanene – eller «Fortællingene», som de i regelen ble kalt – lar seg selvsagt lettere forstå og forklare når de leses i dialog med den samtidige *oversatte* romanlitteraturen. For en postnasjonal litteraturhistoriker ligger den første oppgaven dermed i en bokhistorisk utredning av hva som faktisk fantes på markedet, og hva som ble lest.

Grunnlaget for en slik kartlegging ble lagt av Martinus Nissen allerede i 1849. Statistikkene han da utarbeidet, bygger nemlig på den bokfortegnelsen han utga året før, i 1848, den norske nasjonalstatens første litterære vareopptelling. Nissen registrerer i alt 41 utgivelser av fortellende fiksjonsprosa i oversettelse for voksne, det vil si fortellinger, romaner og noveller.¹ Disse tre kategoriene lar seg vanskelig skille; noveller kan være lange og romaner korte, fortellinger begge deler. Bokfortegnelsen etablerer riktignok ingen egen kategori av denne typen. Den etablerer en kategori for «Romaner og Fortællinger», men skiller ikke mellom oversatte og norske. Om vi ved hjelp av den neste bokfortegnelsen (Botten-Hansen og Petersen 1870) forlenger denne første perioden frem til og med 1851, året før utgivelsen av *Onkel Toms Hytte*, kan vi registrere enda to utgivelser. Det totale antallet blir dermed 43 i løpet av nasjonalstatens første 38 år, i gjennomsnitt 1,1 utgivelse per år (se figur. 1).

Figur 1 Oversatte romaner og noveller utgitt i Norge, 1814–1851

1. Registreringsarbeidet ble ifølge universitetsbibliotekaren selv foretatt på grunnlag av en rundspørring blant landets forlagsbokhandlere (forordet). I tillegg gjennomgikk han for perioden 1831–1847 «Kristiania Dagblade» med hensyn til annonser. Perioden 1814–1831 var for øvrig allerede dekket i og med riksarkivar Christian C.A. Langes fortegnelse fra 1832. Nissen nevner ikke pliktavleveringen som var blitt vedtatt med kongelig resolusjon i 1815. Denne ordningen varte frem til 1839. I praksis betydde den at universitetsbibliotekaren hadde lett tilgang til det aller meste (jf. Grønland 1962, 216). Ikke desto mindre tar han forbehold med hensyn til fullstendigheten.

Figuren viser hvordan oversatte romaner gjorde seg særlig gjeldende midt på 1840-tallet. Går vi nærmere inn på de enkelte utgivelsene, gir forklaringen seg selv. Det markante oppsvinget i tilbudet beror på én enkelt forlagsbokhandler, Christian A. Wulfsberg. I 1836, samme år som han hadde tatt *juridicum*, overtok han en del av farens, Niels Wulfsbergs, trykkeri, hvor utgivelsen av Den Norske Rigestidende utgjorde kjernen i virksomheten. Satsningen på oversatte romaner varte i fire år. I perioden 1842–1845 utga han 16 titler, de fleste oversatt fra fransk (syv) eller engelsk (seks). Lønnsomheten må etter alt å dømme ha vært tvilsom. Satsningen tok en brå slutt i 1845.

Utvalget av titler må ses i forhold til de danske utgivelsene i den samme perioden. De fleste norske bokhandlerne hadde gode forbindelser til København og sørget for å få supplert sin egen portefølje når de så seg tjent med det. Derfor kunne ikke en forlegger som Wulfsberg la være å følge med på hva som til enhver tid kom – eller skulle komme – i Danmark. At han måtte sikte seg inn på de mest populære forfatterskapene, sa seg selv. Dermed gjaldt det enten å komme de danske forleggerne i forkjøpet eller å finne attraktive «hull» i deres kataloger.² Opphavsrettslige forhold behøvde han ikke å bekymre seg for. En internasjonal regulering av forfatterens rettigheter kom ikke før med Bernkonvensjonen (1886). Norge sluttet seg til etter ti år, i 1896 (Rognstad 2009, 25).

Wulfsberg fester størst lit til George Payne Rainsford James (1799–1860), som er representert med hele tre titler. James skrev sine historisk-romantiske romaner med Walter Scott som forbilde og hadde et stort navn i samtiden. I alle de tre tilfellene tar Wulfsberg innervingen på danskene: *Morley Ernstein*, som første gang ble utgitt i Leipzig i 1842, kom allerede året etter i Christiania. I Danmark kom boken først seks år senere (1849–1850), da en ny oversettelse ble publisert i Odense. *Arabella Stuart*, som opprinnelig ble utgitt i 1844, forelå komplett på Wulfsbergs forlag før året var omme. Danskene fulgte opp først året etter (1845). Også den tredje James-romanen Wulfsberg sendte ut på markedet, *Arrah Neil*, fikk sin lansering samme år som den engelske førsteutgaven (1845). I Danmark kom boken denne gangen, som sist, året etter (1846).

Det samme publiseringsmønsteret lar seg etterspore i tilfellet Alexandre Dumas (d.e.). Wulfsberg er på hugget og utgir *Brudekjolen (Cécile, ou La robe de nocces, 1844)* samme år den kom på fransk, og *George (Georges, 1843)* to år etter den franske førsteutgaven. I Danmark kom *Georges* faktisk aldri; *Cécile* fulgte to år etter Wulfsbergs utgave.

Den norske forleggerens utgivelse av samtidige oversatte romaner kjennetegnes ikke av planløs jakt på fortjeneste. Wulfsberg satset målbevisst med et nøye planlagt utgivelsesprogram. En slik utgiverstrategi hadde det norske markedet til da aldri sett. Akkurat som sine konkurrenter i København mente han å kunne vinne salg ved å selge romaner i serialisert form, som «Maanedsskrifter»: gjennomgående ti ark (160 sider i oktav) per utsendelse. *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur* kalte han serien. I den første av flere annonser i 1845 redegjør han slik for prosjektet og planene videre:

Formaalet med det her udgivende Romanbibliothek er at levere en correct og billig Oversættelse af de bedste og interessanteste Romanforfattere, der for nærværende søges og læses med almindelig Interesse. Som forfattere, hvis herefter udkommende Skrifter ville blive valgte for Bibliotheket, nævnes **Bulwer, Cooper, James, Eugene Sue, Marryat, Dumas, Charles Dickens, Fr. Soulie, Miss Martineaux [sic], Drouineau og W. Harrison Ainsworth.** (Den Norske Rigestidende 28.04.1845)

2. En mulig motoffensiv lå for Wulfsberg og de andre norske forlagsbokhandlerne i å forsøke seg med å selge norske bøker i Danmark. Norskfødte Henrik George Jæger drev en skandinavisk bokhandel i København i perioden 1842–1847, og Wulfsberg hørte til blant dem som benyttet seg av hans tjenester. Jægers forretning ble imidlertid ingen stor suksess. Han måtte innstille etter knappe seks års drift (se Tveterås 1950, 162–64 og Nyrop 1870, 156).

Fem av de elleve (Cooper, Marryat, Dickens, Frédéric Soulié og Harriet Martineau) kom aldri på markedet før serien ble avvirket året etter. I tillegg til den serialiserte utsendelsen til abonnentene hadde forleggeren imidlertid enda en kanal: avisen han utga, *Den Norske Rigstidende*. De fleste romanene kom som føljetong der, med *daglig* spenning for leserne.

Den ivrigste forleggeren av utenlandske romaner før Wulfsberg, het Morten Hartmann. Han drev ifølge Tveterås først og fremst sortimentsbokhandel, eide verken trykkeri eller avis, og hadde heller ikke, som Wulfsberg, annet arbeid ved siden av. Det gir derfor god mening at alle unntatt én av Hartmanns oversatte romaner eller fortellinger har et ganske begrenset omfang. Hartmann utga i perioden 1818–1824 i alt syv titler oversatt fra tysk. To av dem er utgitt anonymt; utgivelsene røper da heller ingen litterære ambisjoner.

Den tredje mellommannen som fortjener å bli nevnt i denne sammenheng, drev etter hvert en ganske mangfoldig virksomhet i Christiania. Hans Thøger Winther, også han jurist av utdannelse, startet sin bok- og musikkhandel i 1822. Fire år senere installerte han en trykkpresse og en presse for steintrykk (litografier) i kjelleren. Dermed lå alt til rette for å supplere boksaget med både trykkeri- og forlagsvirksomhet. Winther ble etter hvert en ledende utgiver av illustrerte tidsskrifter og magasiner, blant annet *Norsk Penning-Magazin* (1834–1842) og *Bien, et Maanedsskrift for Morskabslæsning* (1832–1838).

Som forlegger satset han umiddelbart på Walter Scott, det største navnet i tiden. I løpet av seks år (1827–1832) utga han en serie med fem romaner i til sammen elleve bind: *Ivanhoe*, *Woodstock*, *Sørøveren*, *Talismanen* og *Anna von Geierstein*. Samtidig med storsatsningen på Walter Scott begynte han utgivelsen av en ukentlig publikasjon med siste nytt innen «Bøger, Musikalier og Kunstsager»: *Anmeldelser, Literatur og Kunst vedkommende*. Anmeldelser i vår forstand er det riktignok ikke snakk om. Winther brukte bladet til markedsføring: Han annonserte for egne utgitte bøker og opplyste om andres, også nyheter fra nabolandene. Han la ut nye titler til abonnisjon og piffet for øvrig opp innholdet med noen gode harems- eller spøkelseshistorier. Men til føljetongpublisering brukte han dette bladet aldri. Den oppsiktsvekkende Walter Scott-utgaven kan riktignok neppe ha blitt noen stor suksess. Alle romanene var bare et par år før blitt utgitt i Danmark. Så prøvde da Winther seg heller aldri på nytt som utgiver av oversatte romaner i bokform.

Den andre ambisiøse samleutgaven, som ble realisert i etterkant av perioden 1814–1851, kom med Stavanger-bokhandler Wilhelm C. Lønnings tre bind med Grace Kennedys romaner; han brukte C.A. Wulfsberg som kommisjonær i Christiania. Etter skotske Kennedys død i 1825 hadde hennes samlede verker blitt utgitt i seks bind i Edinburgh (1827). Lønnings utgivelse kaller på oppmerksomheten fordi den i likhet med *Onkel Toms hytte* henvender seg til en gruppe lesere som ellers *advarte* mot romanlesing: de kristne. Kennedy skrev «oppbyggelige» bøker. «Da hun var rig paa Tro og hellig Aand, kunde intet Daarligt og Letsindigt komme over hennes Læber», forsikres det i innledningen til det første bindet (XVII), en innledning Lønning tok fra Edinburgh-utgaven.

I bokhistorisk perspektiv kan vi på grunnlag av den tilgjengelige kunnskapen om den oversatte roman- og novellelitteraturen i Norge før 1852 konkludere i ti punkter (samtlige titler er registrert i Appendiks 1):

1. På utgiversiden var aktørene få. De fire jeg har nevnt spesielt, Morten Hartmann, W.C. Lønning, Hans Thøger Winther og Christian August Wulfsberg,³ står til sammen for 29 titler, det vil si 59,2 prosent av det totale antallet. De øvrige ti utgiverne satset tilsynelatende nokså tilfeldig på én eller to titler hver.

3. Første bind av W.C. Lønnings utgave av Grace Kennedys romaner kom i 1850, de to siste i 1852.

2. Virksomheten var for denne kategorien utgivelser, som for de øvrige utgivelsene, konsentrert om Christiania. Bare fire utgivere holdt til i andre byer (hhv. Trondhjem, Stavanger, Arendal og Fredrikshald). I to av disse tilfellene skaffet utgiveren seg en kommisjonær i hovedstaden.

3. Hver enkelt tittel utgis på flere måter: (a) i serialisert form, (b) som føljetong i avis og (c) som komplette, eventuelt innbundne bøker. Det ene utelukker ikke det andre eller tredje, tvert imot. Titlene legges i de aller fleste tilfelle ut til abonnementsfor å sikre utgiverne økonomisk.

4. Romaner på 1800-tallet ble gjerne utgitt i to eller tre bind. I Norge (og Danmark) bruker forleggerne helst betegnelsen «Deel», ikke «Bind», om produktene av denne oppstykingen. I alt 16 av de 49 titlene jeg her har undersøkt, har blitt gjenstand for denne typen oppdeling, i til sammen 51 deler eller bind (gj.snitt: 3,2 bind per tittel). Særlig Winthers utgave av de fem Walter Scott-romanene trekker gjennomsnittet opp. Forleggeren lanserer utgaven i elleve bind, men faktisk kommer den i 20 deler eller halvbind. Gjennomsnittstallet på 3,2 bind ligger temmelig nær den *tripledeckeren* som er den vanlige i England og USA frem til ca. 1890 (Shillingsburg 2010).

5. Lønnsomheten var ikke desto mindre tvilsom. Ingen oversatt roman i den aktuelle perioden blir noensinne utgitt på nytt. Det kan i mange tilfelle forklares med at konkurrerende danske utgaver gjorde det lite fristende for forleggerne. Flere utgivelser blir heller ikke fullført. Den første utgaven av Dickens i Norge, for eksempel, *Martin Chuzzlewit's Liv og Hændelser* (1843), ble ikke realisert i mer enn ett hefte (64 s.). Og Wulfsberg ga opp sitt *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur* lenge før han hadde realisert hele det utgivelsesprogrammet han hadde annonsert for. Bokhandler Jørgen Schiwe pakket sammen sitt *Bibliothek for Morskabslæsning* etter én utgivelse, J.F. Coopers *Den sidste Mohicaner* (1830–1831). Den første danske oversettelsen, som kom Schiwes norsk-danske i forkjøpet, hadde med stor sannsynlighet gjort rent bord. Schiwes konkurrent, H.T. Winther, la for øvrig Coopers *Den sidste Mohicaner* ut til abonnementsfor i 1829, men må ha mistet motet, for denne utgaven («i Lommeformat») nådde aldri markedet.⁴ Simon Olaus Wolff og Niels Matthias Aalholms *Cabinets-Bibliothek af Noveller og Fortællinger af de bedste udenlandske Forfattere* (1837) ble utgitt i ett eneste hefte (93 s.).

6. Flest titler ble oversatt fra engelsk: i alt 19. Tysk følger med 13, fransk med elleve og svensk med to. Fire titler inneholder tekster oversatt fra flere språk eller lar seg ikke bestemme med hensyn til originalspråk.

7. Vi kan og spørre oss i hvilken grad den norske romanutgivelsen reflekterer sjangerens kjønn på avsendersiden: den høye kvinneandelen blant forfatterne. I dette materialet finner vi syv kvinner (av i alt 29 forfattere), det vil si en kvinneandel på 24,1 prosent.

8. Som regel passer forlagsbokhandlerne på å utgi titler som tidligere *ikke* har vært utgitt i Danmark. Slik optimaliserer de salgsmulighetene. Forlagsbokhandlere som lar være å ta slike markedshensyn, ser ut til å få problemer.

9. De utgitte titlene kan betegnes som *samtidslitteratur*. Med få unntak går det ikke mer enn et par år fra førsteutgaven (på originalspråket) blir publisert, til boken lanseres i Norge. Det ene betydelige unntaket står Bernardin de Saint-Pierres *Empsael* for. Boken ble utgitt i Frankrike i 1792 og ble oversatt og utgitt i Norge først 35 år senere. Forfatteren hadde i mellomtiden hatt stor suksess med romanen *Paul og Virginie* (1788), som ble utgitt i dansk oversettelse 1802. Det andre påfallende unntaket er Goethes *Werther*, lansert i 1774, som kom i norsk utgave 1820. Danskene fulgte ikke etter før i 1832.

4. I abonnementsinnbydelsen tar Winther det vanlige forbeholdet: «dersom et tilstrekkelig Antall Subscriberer melde sig». Muligens solgte han de interessentene han faktisk fikk registrert, til Schiwe, hvis utgave kom året etter. Se *Anmeldelser, Literatur og Kunst vedkommende* 21.06.1829 (2. årg., nr. 36).

10. I gjennomsnitt ble det altså utgitt 1,1 tittel per år i den aktuelle perioden. Sammenlikner vi med utgivelsen av romanlitteraturen i Danmark i perioden 1841–1858 (den perioden som dekkes av Frederic Fabricius' *Dansk Bogfortegnelse*), fremkommer et bokmarked av en helt annen størrelse. Fabricius registrerer i alt 553 titler i kategorien oversatte romaner og noveller, det vil si 41 per år. I Danmark kom det dermed omtrent like mange titler på ett år som det i Norge gjorde på 38.⁵ Det var bare den hjemlige litteraturen, «nasjonallitteraturen», de norske forleggerne fikk ha i fred – så lenge det varte.

Slik var situasjonen da Christiania-bokhandleren P.T. Malling høsten 1852 startet utgivelsen av *Onkel Toms Hytte*.

Onkel Toms Hytte som internasjonal bestselger

Harriet Beecher Stowes epokegjørende fortelling om onkel Tom og «Negerlivet i de amerikanske Slavestater» ble en umiddelbar salgssuksess. Som føljetong i ukeavisen *The National Era* (Washington, D.C.) vakte den et voldsomt engasjement blant leserne og vokste seg raskt mye større enn planlagt (Parfait 2007, 24–31). Første porsjon stod å lese 5. juni 1851, den siste 1. april året etter. Men allerede 20. mars 1852, før føljetongen hadde nådd frem til siste kapittel, kunne Boston-forleggeren John P. Jewett sende *Uncle Tom's Cabin* ut på markedet i en staselig tobindsutgave. I løpet av et par uker var lageret tomt; alle de 10.000 eksemplarene var forsvunnet. Som dreven forlegger vekslet Jewett etterspørselen inn i overbevisende reklametekst:

The fact that TEN THOUSAND copies have been sold in two weeks is evidence sufficient of its unbounded popularity. Three paper mills are constantly at work manufacturing the paper, and three power presses are working twenty-four hours per day, in printing it, and more than one hundred book-binders are incessantly plying their trade to bind them, and still it has been impossible, as yet, to supply the demand. (Parfait 2007, 53)

Dette kunne potensielle kunder lese i *Norton's Literary Gazette* (New York). I løpet av 1852 kom verket i 28 opplag (hvorav de seks siste ble bundet i ett bind). Dette betydde et samlet salg på 213.000 eksemplarer bare det første året (Parfait 2007, 212–14).

Den amerikanske suksessen fikk umiddelbar europeisk oppfølging. Allerede 8. juli 1852 ble boken publisert i England, uten opphavsrettslige hindringer av noe slag. Etter få uker kunne *Eclectic Review* (London) rapportere at salget overgikk alt man tidligere hadde sett av slikt; i Skottland kunne *Blackwoods Edinburgh Magazine* slå fast at de hadde å gjøre med «det mest eventyrlige litterære fenomen verden noen sinne hadde vært vitne til». Salget i Storbritannia overgikk det amerikanske med god margin: Man har beregnet det til 1,5 million eksemplarer bare i utgivelsesåret (Fisch 2004, 96). Allerede i september 1852 kom den første av i alt elleve teaterversjoner før jul, pluss fire *Christmas pantomimes* i romjulen. Butikkene tilbød «Onkel Tom-kaffe» og «Onkel Tom-servise», og denne kaffen ble tilbudt på restauranter og konditorier oppkalt etter én eller flere av bokens personer. All verdens Onkel Tom-artikler kom på markedet: postkort, lommeørklær, lamper og mye mer (Fisch 2004, 100–01).

5. Franco Moretti påviser i *Atlas of the European Novel 1800–1900* (1998, 181) at Danmark ligger i toppsjiktet hva europeiske romanoversettelser på 1800-tallet angår. Som empirisk grunnlag har han Erland Munch-Petersens formidable bibliografi fra 1976 å bygge på; denne bibliografien har også vært nyttig for meg i utredningen av det norske forleggeriet i nasjonalstatens første periode.

Farsotten spredte seg raskt over hele Europa. «Onkel Tommerei» ble den kalt i Tyskland, hvor man allerede i 1852 kunne registrere 13 oversettelser av romanen på markedet. Året etter fulgte enda 30 utgaver. Nyhetene om oppstyret nådde selvsagt også tilbake til USA, hvor en anonym observatør oppsummerte det slik: «Ikke siden boktrykkerkunsten ble oppfunnet, har man sett maken til suksess. I litteraturhistorien finnes det ingen parallell. Vi snakker om bokproduksjonens første virkelige suksess, for alle tidligere suksesser litteraturen har sett, er fiaskoer sammenlignet med Onkel Tom.» (Winship 2007, 367–68)

Malling melder seg på konkurransen

I Christiania-Posten kommenteres det første heftet Malling sendte ut på det norske markedet, i en lengre usignert artikkel rett før jul 1852 (17.12.). Den første utsendelsen var datert 4. desember; heftene skulle ifølge abonnementsinnbydelsen komme ukentlig, hver lørdag, bestående av fire ark i oktavformat (64 s.), og koste 12 skilling (Mrg.bl. 29.11.1852). Slavespørsmålet kan ikke alene forklare den «fabelaktige» interessen for boken, skriver kommentatoren, som viser til dens «selvstendige Værd som Digtværk betragtet». Utenlands har verket allerede, skriver han, blitt tilkjent «en blivende Plads i Skjønlitteraturen». På denne bakgrunn måtte man uten videre anta at det ikke kunne gå lang tid før det «ogsaa inden vor Litteraturs Omraade» ville komme oversettelser. Jo da, det viser seg at ikke bare én, men *to* oversettelser er underveis i København, én hos Lose & Delbanco og Iversen, en annen på Andr. Fred. Høsts forlag. Sistnevnte hadde, ifølge Christiania-Posten, lovet at abonnenter som tegnet seg innen årets utgang, skulle få boken til halv pris, det vil si halvparten av *konkurrentens* pris.⁶ «Dette er, som man vil se, en Kapløben paa Liv og Død [. . .].» Hva kunne vel «vor norske Forlægger, Hr. P.T. Malling», vente seg av omsetning når konkurransen var av en slik art? «Omstændighederne ere i alt Fald kritiske, saameget mere som vi i lang Tid have været vante til at forsynes med Romanoversættelser fra Kjøbenhavn.» Mallings eneste håp, ifølge avisen, lå i årstiden. Christiania-fjorden var nemlig akkurat i ferd med å fryse til:

Dampskibsfarten er ophørt og Pakkeposten igjennem Sverige desværre saa kostbar, at den saa godt som slet ikke (efter hvad vi have erfaret) kan benyttes til Transport af Litterære Sager. Vanskeligheden i at faae de danske Bøger herop i Forbindelse med den store Nysgjærrighed, som er vakt for Bogen, vil saaledes maaskee være i Omstændigheder, som kunne love Hr. Malling en nogenlunde tilfredsstillende Afsætning idetmindste i Vinterens Løb eller den nærmeste Fremtid, hvilken naturligviis for en Bog af denne Natur er den fordeelagtigste Tid for en Forlægger.

Christiania-Postens kommentator sikter til julesalget, noe som kan tyde på at man også kunne tenke seg å gi bort *deler* av en bok til jul. Ferdig trykt bok forelå som planlagt først 12. februar; det bekreftes av forleggeren i en annonse.⁷ Dermed hadde Malling i realiteten utkonkurrert danskene ved å handle raskt, ikke ved hjelp av naturkreftene. Vinteren viste seg faktisk å bli mildere enn vanlig:

6. Høsts prisløfte kommer i en annonse han rykker inn i Adresseavisen (Kbh.) 18.11.1852. Rett over står annonsen hvor Lose & Delbanco og Iversen anklager sin konkurrent for å ha gått dem i næringen til tross for at han burde ha visst bedre.

7. Annonse i Morgenbladet nr. 42 (fredag 11.2.1853): «Lørdag (12te Februar) udkommer: *Onkel Toms Hytte* 10de (sidste) Hefte, 12 Sk. (Komplet koster Værket 1 Spd. Heftet i Omslag) – og kan fra Kl. 9 *Førmiddag* afhentes i min Boglade. P.T. Malling.»

Utgiver	første hefte	ferdig bok ^a
Malling	04.12.1852	12.02.1853
Høst	23.11.1852	22.03.1853
Lose & Delbanco og Iversen	13.12.1852	25.04.1853

a. Malling annonserer for sitt første hefte i Morgenbladet 4. desember; ferdig bok foreligger 12. februar (Morgenbladet 11.02.1853). Høsts første hefte foreligger 23. november (ifølge Roeskilde Avis for den dagen); ferdig bok blir avvertet i Berlingske 22. mars. Lose & Delbanco og Iversens første hefte blir avvertet i Adresseavisen (Kbh.) 13. desember; annonsen for den ferdige boken står i Berlingske for 25. april.

De tre utgavene hadde hver sine fortrinn. Utgaven til Lose & Delbanco og Iversen fremstår som den mest påkostede og har det klart største formatet (selv om alle tre er oktaver). Bokhandlerkonstellasjonen på tittelbladet markerer et særlig samarbeid. Når en utgivelse medførte store utgifter og særlig risiko, hadde de to partene det med å gå sammen om prosjektet, Carl Christian Lose og Otto Herman Delbanco på den ene siden (de hadde vært i kompaniskap siden 1846) og Christian Gellert Iversen på den andre. Oversetteren var ingen hvemsomhelst. Ludvig Moltke (1805–1872) hadde siden 1835 vært Danmarks mest produktive formidler av engelsk litteratur; særlig forbindes hans navn med Dickens'. På tittelbladet opplyses det at *Onkel Toms Hytte* er «Oversat fra Originalen»; alternativet ville med andre ord ikke være ganske uhørt. De 48 illustrasjonene har utgiverne kjøpt av forleggeren for den engelske «Originaludgave» (Flyveposten 18.11.1852).

Bokhandler Høsts utgave mangler denne tilleggsattraksjonen. Den skiller seg ytterligere fra konkurrentenes ved at den i tittelen kaller bokens hovedperson for «Onkel Thomas», sannsynligvis fordi Tom på dansk (og tysk) ennå ble oppfattet som et kallenavn, ikke et døpenavn. I brødteksten finnes det imidlertid ingen Thomas, bare Tom. Forfatterens forord, som vanligvis innledet utgavene av *Onkel Toms Hytte* uansett språk, erstatter oversetteren med et utdrag av en bok skrevet av den tyske journalisten Karl André (1845). Valget kan synes noe underlig, ettersom André finner grunn til tydelig å markere avstand til abolisjonistenes «overdrevne Iver» (IV); han påpeker at «Negrene» tross alt «i aandelige Evner staar langt tilbage for den hvide Race». De udsondrer dessuten «den, Negerracen eiendommelige, høist ubehagelige Lukt» (X). Frigivelse av slaver ser han som «en stor Ulykke» (XII). Oversetteren ser ut til å ha måttet påta seg oppdraget på kort varsel.⁸ Otto von Schädler var tysk, men tjenestegjorde i den danske armé (i Glückstadt) og hadde noen år tidligere foretatt en studiereise til Nord-Amerika for å studere fengselsvesenet der (Sehlke 2009, 324). Den alternative tittelen utgaven opererer med – *Negerlivet i Amerikas Slavestater* – henter han fra en av de tyske utgavene (MacLean 1910, 25–29). Verken før eller etter oversettelsen av *Onkel Toms Hytte* ser Schädler ut til å være registrert med liknende oversetteroppdrag.

Mallings utgave angir overhodet ingen oversetter; «Fra det Engelske» opplyser tittelsiden og lar det være med det. Det synes ikke desto mindre klart at oversetteren kan identifiseres som Thomas Peter Krag. Malling navngir ham da han senere utgir Stowes *Mai-Blomsten*. Utgiverne av den andre norske bokfortegnelsen, Paul Botten-Hansen og Siegwart Petersen (1870, 235), som kjente de fleste litterater midt i århundret personlig, knytter ham uten videre til *Onkel Toms Hytte*. Teologen Krag, som var engelsk gift, livnærte seg ellers som språklærer, først ved Hartvig Nissens skole i Christiania, senere ved Søkadetinstutttet

8. I oktober 1852 annonserer Høst sin utgave med «Adjunct P. Blicher» som oversetter (Adresseavisen 22.10.1852); måneden etter navngir han isteden «Capitain Otto v. Schädler» (Adresseavisen 17.11.1852). Første hefte opplyses å være ferdig trykt 2.12.1852 (Adresseavisen).

i Horten.⁹ Med sine 664 sider ruver Mallings norske versjon mer enn både Lose & Delbanco og Iversen-utgaven (427 s.) og Høsts (616 s.).

Ifølge bokfortegnelsene er *Onkel Toms Hytte* faktisk den første romanen som utkommer i tre samtidige, konkurrerende utgaver på det dansk-norske markedet. I Norge var det særlig Høsts utgave som gjorde seg gjeldende ved siden av Mallings. Tre bokhandlere annonserer gjentatte ganger for *Onkel Thomas*: Giertsen i Bergen (Bergens Adresse 18.12.1852 og senere), Cappelen i Oslo (11.5.1853 og senere) og Seidelin i Trondheim (T.hjems borgerlige Realskoles alene privilegerede 7.7.1853 og senere).

Etter alt å dømme kom alle de tre forleggerne noenlunde godt fra det. Likevel synes ingen av dem å ha sett seg tjent med å utgi noe nytt opplag. Etter tre år meldte imidlertid en fjerde aktør seg på markedet. Valdemar Vilhelm Pio, som hadde etablert seg med bokhandel i 1852, da alt oppstusset om onkel Tom akkurat hadde begynt, og som profilerte seg som utgiver av «billigbøker», engasjerte journalisten Peter Vilhelm Grove til å stå for enda en oversettelse til dansk. Grove gjorde seg ellers særlig gjeldende som Marryat-oversetter. Hans utgave av *Onkel Toms Hytte* ble annonsert gjentatte ganger av bokhandler Cappelen i Christiania høsten 1856 (Mrg.bl. 17.9.1856 og senere). Denne utgaven var den eneste av de fire som etter hvert kom i ny (og bearbeidet) utgave (i 1868).

Mottakelsen

Da Christiania-Posten før jul i 1852 kommenterte forlagsbokhandlerens «Kapløben paa Liv og Død» (17.12.1852), benyttet avisen samtidig anledningen til å kritisere språket i det foreliggende heftet. Skribenten registrerer med beklagelse at det er hentet fra «den skjødesløse Hverdagstale». Noe annet kunne man antakelig ikke vente seg av en «Roman». Sjangerens estetiske status lar seg vanskelig skille fra den sosiale. Men ellers hadde avisenes kritikere lite å melde i anledning den litterære verdenssensasjonen. Romaner kvalifiserte normalt ikke for seriøs kritikk. I dette tilfellet kompenserte avisene ved å sakse fra den *utenlandske* kritikken.¹⁰ Allerede i november 1852 (29.11.1852), før avisleserne hadde fått sjansen til selv å lese boken, gjengir Morgenbladet svenske Aftonbladet og tyske Augsburg Allgemeine Zeitung. Den tyske anmelderen har, i likhet med Christiania-Postens egen kommentator, visse innsigelser mot romanens språk, men velger likevel å se bort fra en slik kritikk: «Vi glemme det slette Yankee-Engelsk – over den dybe Natursandhed der raader i denne Bog fra Begyndelsen til Enden.» I stedet fremhever han bokens «begeistrede Kristendom». I dette amerikanske kampskriftet slipper vi dessuten som lesere å måtte døde europeiske romanforfatteres «svulstige Talemaader»; verken George Sand, Dickens eller Bulwer-Lytton kan måle seg med *Onkel Toms Hytte*. «Denne Roman forekommer os som et Varsko fra den ny til den gamle Verden.» Viktigheten av bokens religiøse dimensjon presiserer Morgenbladet for egen regning i en notis noen uker senere (27.1.1853). For i tillegg til bokens øvrige fortjenester kommer jo «den dybt og inderligt religiøse Tendents», som «gjør enhver Skildring dobbelt gribende, og giver enhver ufordærvet Sjæl nesten ligesaa stor Trøst og Opbygelse, som det bedste Religionsskrift.»

Enda et par uker senere fyller Morgenbladet hele forsiden med en lånt artikkel fra liberale *Fraser's Magazine* (London): «Harriet Beecher Stowe og hendes Familie.» Da *Illustreret Nyhedsblad* samme uke har et tilsvarende biografisk oppslag (19.2.1853), baseres artikkelen

9. Thomas Peter Krag, f. 1821, var eldre bror av Peter Rasmus Krag, f. 1825, som i 1871 fikk en sønn han kalte Vilhelm. Det er ham vi kjenner som dikter. Dikteren var altså oversetterens nevø.

10. Tendensen er den samme i Danmark. Avisen Fædrelandet oversetter 10.11.1852, altså før noe dansk hefte var blitt publisert, en anmeldelse skrevet av den franske kritikeren Jean Baptiste Montégut i *Revue des deux Mondes*.

på samme kilde. Redaktøren, Paul Botten-Hansen, tillater seg å tvile på om det er tillatt for en kvinne å skrive «i eget Navn», men han føler seg sikker på at ethvert menneske, uansett kjønn, «maa være berettiget til at skrive i de Principers Navn, som udgjøre dets Liv, naar disse Principer blive traadte under Fødder.»

Den desidert mest utførlige kritikken stod imidlertid Christiania-Posten for. Den kom som en hel føljetong i seks deler i perioden fra 6. til 16. mars 1853. Kritikeren het John Lemoinne og var fransk-engelsk medarbeider i den toneangivende *Journal des Débats* (Paris). «Kvinderne ere farlige Revolutionister,» skriver Lemoinne (6.3.1853), «det er kun dem, der finde Veien til Hjerterne og Lidenskabernes store Hemmelighed.» Også han påpeker romanens bemerkelsesverdige religiøse kraft: «Intet kan sammenlignes med Virkningen af denne Glødende Demonstration, hvorfra Bibelens hellige Aande udstrømmer uden Rast og uden Hvile. Hvad de største Philosopher ikke have mægtet at udrette, det har nu en Christinde udrettet.» Vi har faktisk å gjøre med «en christelig Marseillaise, hvortil Texten er lånt af Guds eget Ord» (8.3.1853).

Lemoinnes lange anbefaling inneholder like fullt også kritiske momenter; han satiriserer for eksempel over at forfatteren synes å ville løse slaveproblemet ved å sende afrikanerne tilbake dit de kom fra (Liberia). Drammens Tidendes beryktede Christiania-korrespondent, Aasmund Vinje, lot seg umiddelbart begeistre av Lemoinnes anmeldelse eller «Fantasering» og hevder med fynd og klem at kritikken må være «ligesaa god som Bogen» (Drammens Tidende 9.3.1853).

Utover disse utenlandske bidragene trykker avisene helst kortere notiser om Harriet Beecher Stowes Englands-reise sommeren 1853, underskriftkampanjer, appeller og velde-dighetsselskap eller *soireer* til støtte for «Slave-Emancipationen» (se T.heim borgerlige Real-skoles alene privilegerede, 5.5.1853). Høsten 1853 avtar annonseringen av boken; det betyr med stor sannsynlighet at salget går av seg selv, og at Mallings opplag går mot slutten. I stedet kan vi registrere de første annonsene for onkel Tom-paraferalia: to forskjellige sett med illustrasjoner til boken, solgt separat (Mrg.bl. 15.8.1853; Drammens Tidende 27.11.1853), og, året etter, for den første onkel Tom-musikken. Under overskriften «Nye Dandse for Pianoforte» annonserer Neuperts musikkforlag for notene til «Onkel Toms Galop, 16 Sk.» (Mrg.bl. 2.12.1854). Pardansen galopp hadde nådd landet på 1820-tallet og var på moten omtrent samtidig med Harriet Beecher Stowes roman.

Tidsskrift for Skjønliteratur

Malling må tidlig ha forstått at *Onkel Toms Hytte* ville være interessant for en forlagsbokhandler, ikke bare som enkeltstående utgivelse, men som representant for en litteratur eller *bokgruppe* som i Norge inntil da hadde hatt liten betydning for forleggerstanden. Ikke før var de ti heftene ute og boken komplett, før han rykket inn en annonse med uvanlig store typer i overskriften: «Giv Agt!» Malling bekjentgjør her at de som har abonnert på *Onkel Toms Hytte*, nå må melde seg av dersom de ikke vil være med videre (Drammens Tidende 15.2.1853). Den romanen de har mottatt, utgjør nemlig bare en del av en større helhet, den utgjør de ti første av de i alt 24 heftene som utgjør første årgang av *Tidsskrift for Skjønliteratur*. Dette må ha kommet som en overraskelse på de fleste, dersom de da ikke hadde mottatt informasjon sammen med de avhentede eller tilsendte heftene. I de trykte eksemplarene av boken står det ingenting om tidsskrifttilhørigheten, og i den opprinnelige abonnementsinnbydelsen hadde det ikke stått noe som helst om et tidsskrift. Malling hadde riktignok antydnet at boken om onkel Tom kunne være begynnelsen på noe større:

Paa en Tid da vi ere vante til at modtage vore Oversættelser af Skjønliteraturen fra Danmark, kunde det vel synes noget dristigt af en norsk Forlægger at optræde; men det faar nu staa sin Prøve, hvorvidt Publikum vil bidrage til at et foretagende i denne Retning hos os, og kjært skulde det være mig, om det maatte blive en Opmuntring til oftere at gjøre Forsøg paa at omplante flere af den herlige, kjærnefulde engelske Skjønliteratures Blomster paa norsk Grund. (Mrg.bl. 29.11.1852)

Interessant nok nevner han altså den engelske (i betydningen «engelskspråklige») litteraturen spesielt, men noen egen serie, enn si tidsskrift, er det ennå ikke snakk om i 1852. Sannsynligheten taler for at salget av *Onkel Toms Hytte* må ha gitt ham blod på tann.

En egen abonnementsinnbydelse til *Tidsskrift for Skjønliteratur* har jeg ikke vært i stand til å oppdrive i tidens aviser. Malling kan se ut til å ville overrumple abonnentene i februar 1853: Ønsket de *ikke* å bli forvandlet til tidsskriftabonnenter, måtte de selv sørge for å gi beskjed innen månedens utløp. Forleggeren ser ut til å ta for gitt at alle som ville lese *Onkel Toms Hytte*, var villige til å betale for mer av samme slag, som om de hadde meldt seg inn i en bokklubb hundre år for tidlig.

Mallings strategi kan faktisk minne om det salgskonseptet som ble utviklet av Den norske Bokklubben på 1960-tallet. Forretningsideen forutsatte «negativ opsjon», det vil si at hvert medlem fikk tilsendt én bok hver måned, såfremt hun eller han ikke på forhånd hadde sendt inn et eget avbestillingskort gjennom posten. Bokklubben profiterte stort på dette systemet. Glemsomhet og Forfengelighet bidro nok ofte like mye som Leselyst til å fylle reolene i de tusen hjem med lødig litteratur. I 1975 nådde medlemsmassen 215.000. Hvis bare ti prosent av medlemmene glemte å avbestille en bok, betydde det store «ekstrainntekter» for bokklubben.¹¹ Malling tilbød på sin side ingen avbestillingsmulighet. Abonneperson ble tegnet for ett år om gangen. Dermed skiller bokhandlerens tidsskrift seg også fra andre av samme slag, hvis vi med «tidsskrift» mener en *forhåndsbetalt* periodisk publikasjon (med dertil hørende finansiell gevinst for utgiveren). Heftene til *Tidsskrift for Skjønliteratur* forutsattes betalt ved avhenting (i bokhandel eller på postkontor), den 1. og 15. i hver måned (Drammens Tidende 15.2.1853). Fordelen ved tidsskriftmodellen lå for utgiveren i den stabile basen av *standing orders*; han behøvde ikke å legge ut titlene til abonneperson enkeltvis. Slik sparte han mye arbeid, samtidig med at han skaffet seg en helt annen sikkerhet og forutsigbarhet for utgivelsesprogrammet på lengre sikt. Dessuten kunne han på denne måten lettere nå ut til interesserte lesere utenfor de store byene. I en annonse for tidsskriftet siterer han Henrik Winter-Hjelms sterkt støttende omtale i *Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur*, hvor anmelderen gjerne ser at Mallings fortjenstfulle prosjekt sikres økonomisk:

Tidsskriftet finder, som fortjent, mere og mere Indgang hos Publikum, men tiltrænger endnu en betydeligt større Udbredelse for at sikres varig Bestaaen; især for Folk paa Landet, hvor man ikke har den stadige og lette Adgang til rikt forsynede Leiebibliotheker, synes det at maatte være kjærkomment, i bestemte Mellemrum, for en billig Penge at erholde en saa god og underholdende Læsning, som man altid er vis paa at finde i dette Tidsskrift. (Mrg.bl. 8.3.1855)¹²

Om tidsskriftbasen alene ikke var stor nok til å sikre utgiveren mot tap, må den de første årene likevel ha gitt ham en god nok grunninntekt. Lønnsomheten kunne sikres av «løs-

11. Anton Fjeldstad berører underlig nok ikke dette momentet i sin utredning av historien om «Da Bokklubben kom til Norge» (1992, 191), men Egil Tveterås (1996, 434) påpeker hvordan Bokklubben Leselyst bare få år senere raskt fikk trøbbel, fordi den hadde basert driften på «positiv opsjon», dvs. at medlemmene selv bestilte fra tilsendte kataloger.

12. Anmeldelsen står i *Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur* under overskriften «Litterære Efterretninger (Meddelte af H. Winter-Hjelm)», årgangen 1854–1855, 179. Winter-Hjelm innehadde redaktørvervet sammen med den 13 år eldre filosofiprofessoren Marcus Jacob Monrad.

salg». Hver tittel hadde sin egen separate paginering i det enkelte tidsskriftbindet.¹³ Dermed lå alt til rette for å selge bøkene enkeltvis, i materie eller som ferdig innbundne bøker. Når tidsskriftet termineres etter den fjerde årgangen, forklares det best på bakgrunn av en svikt i subskripsjonen; Malling må så ha mistet troen på lønnsomheten i prosjektet. Om utgivelsesprogrammet i denne fjerde årgangen virket mindre innbydende enn før, lar seg vanskelig bedømme. Vi kan imidlertid konstatere at den i motsetning til de øvrige inneholder «originale», altså ikke-oversatte, titler. Winter-Hjelm hadde nevnt dette som en mulig strategi i sin anmeldelse, men vi kan òg tenke oss at Malling ville komme fra slike utgivelser med lavere kostnader.

Med unntak av *Onkel Toms Hytte* synes ikke noen av titlene å ha blitt utsolgt. Malling tilbyr tidsskriftets fire årganger til salgs så sent som i 1873, da han i forlagskatalogen priser dem samlet til ca. halv pris, 5 Spd. Appendiks 2 gir en fullstendig oversikt over utgivelsesprogrammet.

Mallings program har også klare likhetstrekk med Wulfsbergs ti år før, selv om forretningsmodellen er en annen. Romanene hentes særlig fra engelsk og fransk litteratur. Teller vi de lange fortellingene (romanene) og holder de kortere utenfor, blir det samlede tallet 18: åtte engelske, syv franske, én tysk og to «originale», det vil si danskspråklige. Dermed prioriterer han stikk i strid med tendensen for perioden 1800–1840. Jørgen Erik Nielsen har telt alle skjønnlitterære oversettelser til dansk fra disse årene (han inkluderer bare noen få av dem som var blitt utgitt i Christiania): 901 fra tysk, 571 fra fransk og 289 fra engelsk (1976, 93).¹⁴ På 1850-tallet er med andre ord den engelske litteraturen i ferd med å overta hegemoniet.

Så mange som syv av de 16 oversatte, nesten halvparten, har en kvinne som forfatter (43,8 prosent). I likhet med Wulfsberg unngår imidlertid også Malling å velge titler som gir ham konkurranse fra Danmark. Han velger ferske titler og gjerne forfattere med et visst ry. Som første bok etter *Onkel Toms Hytte* kommer en ny (om enn eldre) Stowe-tittel: *Mai-Blomsten*. Dickens er det andre virkelig hete forfatternavnet omkring 1850. I 1852–1853 lanseres *Bleak House* i Storbritannia, men i konkurransen om en så pass ressurskrevende og etterspurt tittel kunne Malling neppe gjøre seg noen forhåpning om å gjenta kunststykket med onkel Tom. København-bokhandler F.H. Eibe hadde i 1852 satset stort med Dickens *Samtlige Værker* i oversettelse ved Ludvig Moltke, og *Bleak House* var allerede under utgivelse da *Tidsskrift for Skjønlitteratur* ble etablert. Følgelig måtte Malling, hva Dickens angår, tilsynelatende nøye seg med en «Forstads-Roman» kalt «Silhouettet». Nærmere undersøkelser har vist at det dreier seg om en 17 sider lang novelle skrevet av Dickens' *subeditor* i tidsskriftet *Household Words*. W.H. Wills hadde det som en del av sin stillingsbeskrivelse å levere originale bidrag til tidsskriftet. Både hovedtittelen (*Silhouettet*) og den forvirrende undertittelen (*En Forstads-Roman*) beror på den anonyme oversetteren og sier sitt om den terminologiske uklarheten som rådde på midten av 1800-tallet. Wills' novelle, som stod å lese i *Household Words* 14.12.1852, har der tittelen «A Suburban Romance»: rett og slett «en kjærlighetshistorie fra forstaden». Om Malling i dette tilfellet oppga feil forfatternavn mot bedre vitende, lar seg ikke sikkert avgjøre. Også

13. Underlig nok har bind 2 konsekutiv paginering. (Bind 1 inneholdt bare *Onkel Toms Hytte*.) Dette kan tyde på at subskribenttallet til å begynne med lå så pass høyt at Malling «glemte» at denne typografiske detaljen vanskelig gjorde løssalg. Tidsskrifter har (og hadde) konsekutiv paginering innenfor hvert bind (årgang). Jeg har imidlertid ikke kunnet registrere at Malling annonserte for enkelttitler. For tidsskriftet som helhet annonserer han til gjengjeld hyppig.

14. På grunnlag av den danske bokfortegnelsen for de følgende 17 årene (dvs. perioden 1841–1858, Fabricius 1861) lar fordelingen av oversettelser fra de tre store språkene seg beregne slik: Oversettelser fra fransk (40,3 prosent) ligger på topp foran engelsk (30,7) med tysk på tredjeplass (13,4).

danske forleggere utga i flere tilfelle anonymt utgitte noveller fra *Household Words* i redaktørens, Dickens', navn.¹⁵

Onkel Tom viser vei

Som historisk fenomen har Harriet Beecher Stowes slavefortelling i løpet av den siste generasjonen virkelig fått fornyet interesse. Jane Tompkins' sterke forsvar for en angivelig like håpløst sentimental som utdatert bok (1986) satte et tydelig skille i resepsjonshistorien. Så kompletterte Claire Parfait (2007) bildet ved å utrede en høyst uvanlig publiseringshistorie, Barbara Hochman (2011) ved å studere skiftende historiske lese måter og Henry Louis Gates (2007) ved å kontekstualisere den historiske lesingen i sin overdådig kommenterte utgave. I denne artikkelen har det vært om å gjøre å vise hvordan «fenomenet onkel Tom» fikk sin særlige historiske betydning i Norge på 1850-tallet.

Utgivelsen av romaner på det dansk-norske bokmarkedet skjøt for alvor fart etter 1820. Ikke desto mindre slet sjangeren ennå lenge, gjennom hele århundret, med å vinne allmenn anerkjennelse. I den eneste danske anmeldelsen jeg har kunnet oppdrive, skrevet på bakgrunn av de tre første heftene i februar 1853, innleder den anonyme kritikeren med å unnskyldte at han i det hele tatt vier en *roman* sin oppmerksomhet. Alle kjenner sjangerens skadelige virkninger. Ikke bare sosialt (ved sine usofistikerte lesere) og moralsk (med sin lidderlige, løgnaktige handling), men også som tilhørende en egen kvinnelig (og dermed mindre aktverdige) sfære, kommer romanlitteraturen sørgelig til kort. Men for Harriet Beecher Stowes bok vil anmelderen likevel gjøre ett unntak, for den er «et sandt Underværk» (Fyens Stiftstidende 04.02.1853).

I alle fall fire momenter kan sies å bidra til foredlingen av romansjangeren i tilfellet *Onkel Toms Hytte*. For det første ser den verdensomspennende interessen og det nesten ufattelige salget ut til å ha gitt denne amerikanske slavefortellingen en makeløs *prestisje*. Økonomien bidro med andre ord her som ellers til klassereisen. Avisene rapporterte om forfatterens omgang med engelske adelige og om hennes planlagte donasjon av royalty til inntekt for «Slaveemancipationen». Utenlandske berømteter fylte spaltene med sine like elegante som skarpsindige analyser av fenomenet. Og samtidig satt de håpefulle ved klavret rundt omkring i norske borgerhjem og øvde inn «Onkel Toms Gallop» til neste ball.

Romanen om livet i Amerikas slavestater, som forfatteren selv aldri utstyrte med noen slik sjangerbetegnelse, kom ikke bare med økonomisk suksess. Den kom for det annet også med *religiøs oppbyggelse*. Den hytta det refereres til i tittelen, onkel Toms beskjedne hjem, er også et forsamlingshus hvor slavene vender seg til Gud i sang og bønn, med onkel Tom selv som «en Slags Præst» (kap. 4; Mallings utgave, 44). Hytta symboliserer samtidig familien (som sosial institusjon), skolestue og gudshus. Dette var et språk man uten videre forstod i Norge *anno* 1853. Elleve år før, i 1842, var den gamle konventikkelplakaten, forsamlingsforbudet, blitt opphevet. I 1845 vedtok Stortinget en ny dissenterlov, som gjorde slutt på den evangelisk-lutherske kirkes forkynningsmonopol. Stadig nye pietistiske vekkelse bredte seg over landet.

Avisene påpeker det opplagte: Harriet Beecher Stowes roman farer verken med løgn eller lummer moral. Onkel Tom fremstilles som det man den gang, uten ironi, kunne kalle et

15. Se f.eks. bokhandler Jordans utgave av Dickens' *Fortællinger* (1852–1853) og samlingen *Gabriels Bryllup samt tre andre mindre Fortællinger* (1853). Flere nevnes av Jørgen Erik Nielsen (2009, 15–16). Spørsmålet kompliseres av den anonyme publiseringspraksisen i *Household Words*: De enkelte novelleforfatterens navn bli ikke nevnt, mens redaktørens, Dickens', navn brukes som kolumnetittel *per totum*. Dermed ville utgivere lett kunne la seg friste til å påberope seg det største navnet i tiden, selv om de eventuelt visste bedre.

dydsmønster. I sitt hardt prøvde liv holder han seg oppe med Bibel-lesning. Bokens hyppigst avbildede scene viser hovedpersonen med den lille dødsmerkede Eva ved sin side; hun har Bibelen liggende oppslått på fanget (Hochman 2011, 70–71; jf. Stowe 2007, 305, motst.). Onkel Tom kan, til tross for sine usikre ferdigheter, i dobbel forstand kalles «leser». Boken gir enhver ufordervet sjel «ligesaa stor Trøst og Opbyggelse, som det bedste Religions-skrift», ifølge Morgenbladet (27.01.1853).

Det tredje momentet ligger i den status forfatteren hadde tilkjempet seg som *kvinne*. Fru Stowe levde i et utpreget patriarkalsk samfunn. Hun behøvde sin manns signatur for å inngå kontrakt med forleggeren (Parfait 2007, 38–43). På den store Europa-turteen var det *han* – eller broren Henry – som holdt *hennes* taler. Som kvinne skyldte hun å tie i forsamlinger (Hedrick 1994, 238–39). Stemmerett hadde hun selvsagt heller ikke. Men *romaner* kunne hun skrive. Hennes biograf, Joan D. Hedrick, mer enn antyder at forfatteren langt på vei kunne identifisere seg med sin hovedperson; hans kamp var også hennes kamp.

Romansjangerens tvilsomme omdømme kom helst som et resultat av dens kvinnelighet, både på avsender- og mottakersiden. *Denne* romanen gjorde imidlertid alle fordommer om søt romantikk og uakseptabel lidderlighet til skamme. Harriet Beecher Stowes politiske aktivisme, hennes kompromissløse bekjempelse av slaveriet, bidro dermed til å *høyne* sjangerens status. Anmelderne hevet øyenbrynene i begeistret forundring over at det faktisk var en *kvinne* som manet til kamp.

For det fjerde og siste imøtegår romanen om onkel Tom den innvendingen som hyppigst ble rettet mot litteratur av denne typen: at den farer med *løgn*. Motsetningen mellom forderkelig romanlesing og oppbyggelig Bibel-lesing ligger, som Barbara Hochman påpeker (2011, 90), innskrevet i selve teksten. Om den umenneskelige slaveeieren Simon Legree får vi fortalt at han lot seg oppsluke av *fiksjon*: «Det var en af disse Samlinger af frygtelige Mord-historier, Spøgelseshistorier og overnaturlige Aandebesøg, som, skjønt daarligt sammensatte og plumpt illustrerede, dog have en forunderlig Tiltrækningskraft for den som først engang begynder at læse i dem.» (kap. 39, Mallings utgave, 597) Historien om onkel Tom er derimot en «sann» historie. Den kunne ha utspilt seg i virkeligheten. Forfatteren monterer den inn i en aktuell politisk ramme: et innlednings- og et avslutningskapittel som insisterer på dens dokumentariske sannhet: «Forfatteren er ofte bleven tilskrevet fra forskjellige Kanter af Landet og spurgt, hvorvidt denne Fortælling er sand. Herpaa vil hun nu give et almindeligt Svar» (innledningen til forfatterens «Slutnings-Bemærkninger», Mallings utgave, 652). Svaret hun gir, bygger hun videre ut i *A Key to Uncle Tom's Cabin*, som ble publisert og solgt i store opplag året etter selve romanen (men som aldri ble oversatt til dansk eller norsk).

Den dansk-norske mottakelsen av *Onkel Toms Hytte* viser tydelig hvordan alle de fire momentene jeg her har anført – bokens uovertrufne økonomiske suksess, dens oppbyggelige funksjon, dens «ukvinnelige» kvinnelighet og dens sannhetspretensjon – gjorde inntrykk også i vår del av verden. Forlagsbokhandler Malling lot seg i den grad begeistre at han tenkte onkel Tom hadde kraft nok til å trekke med seg et helt bibliotek av utenlandsk romanlitteratur. Slik bidro boken til legitimering av en underlødige sjanger, hva enten den ble importert og oversatt eller fant nye forfattere innenfor landets egne grenser. Betydningen av mellommannens innsats skal derfor ikke ignoreres.¹⁶

16. Jeg skylder Signe Brandsæter og Henrik Keyser Pedersen ved HumSam-biblioteket (UBO) stor takk for god hjelp med enkelte bibliografiske gjenstridigheter under arbeidet med denne artikkelen.

Appendiks 1: Oversatte romaner og fortellinger utgitt i Norge 1814–1851

Etter tittelen på hver enkelt roman (eller lengre, separat utgitte verk) står den originale førsteutgavens utgivelsesår og året for den første danske oversettelsen oppført i skarpe klammer. Oversetternes navn er skrevet fullt ut for å lette identifikasjonen.

- Ainsworth, William Harrison. *Dronning Annas Hof* [1844/–]. Overs. Jacob Hovland. 3 deler. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1845 (144 + 138 + 132 s.)
- . *Windsor Castle* [1842/–]. Overs. Jacob Hovland. 2 deler. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1845 (168 + 176 s.)
- Bawr, Alexandrine Sophie de. *Hofdamen* [1841/–]. Overs. John Collett Wulfsberg. 2 deler. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1844 (152 + 152 s.)¹⁷
- [Bernardin de Saint-Pierre, Jacques Henri.] *Empsael eller Naturens Harmonier* [1792/–]. Overs. Hartvig Marcus Lassen d.e. Trondhjem: Høeg, 1827 (196 s.)
- Braun, Wilhelm von. *To Noveller*. Overs. ikke angitt. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1844 (88 s.)
- Bremer, Frederika. *Trælqvinden. En Tegning fra Fortiden* [1840/1840]. Overs. Augusta Juul. Chra: Lehmanns Enke; i kommisjon hos Tottrupps Enke, 1840 (100 s.)¹⁸
- Bulwer, Edward Lytton. *Den sidste Lehnsherre* [1843/1843]. Overs. Jacob Wetlesen. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1843 (334 s.)
- Clauren, Heinrich. *Liesli en Schwejzerhistorie* [1821/–]. Overs. Hans Lassenius Bernhoft. Chra: Hartmann, 1822 (86 s.)
- . *Mimili. En Fortælling* [1816/1827]. Overs. Hans Lassenius Bernhoft. Chra: Hartmann, 1818 (96 s.)
- Cooper, James Fenimore. *Den sidste Mohicaner. En Fortælling* [1826/1827–28]. Overs. ikke angitt. I serien *Bibliothek for Morskabslæsning*. 2 deler. Chra: Schiwe, 1830 (186 + 173 s.)
- Dickens, Charles. *Martin Chuzzlewit's Liv og Hændelser* [1843/1852–53]. Overs. Christen Smith. 1 hefte. Chra: S. Dahl, 1843 (64 s.)
- Dingelstedt, Franz von. *Misforstaaelser, en Novelle* [1841/1857]. Overs. Carl Dietrichs. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1844 (80 s.)¹⁹
- Drouineau, Gustave. *Resignée* [1834/–]. Overs. Jacob Hovland. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1843 (148 s.)
- Dumas, Alexandre. *Brudekjolen* [1844/1846]. Overs. Jacob Hovland. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1844 (184 s.)²⁰
- . *George* [1843/–]. Overs. Jacob Hovland. 2 deler. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1845 (175 + 168 s.)
- Friedrich, Theodor Heinrich. *Den stumme Spanier, eller Inquisitionens Rædsler*. Overs. D--n. [Johan Frøchen Dietrichson].²¹ Chra: Hartmann, 1826 (41 s.)
- Goethe, Johann Wolfgang von. *Den unge Werthers Lidelser* [1774/1832]. Overs. Hans Lassenius Bernhoft. Chra: Hviids Enke, 1820 (96 s.)
- Hugo, Victor. *Islænderen i Norge* [1823/–]. Overs. Jens Lauritz Arup. 3 bd. Chra: Cappelen, 1831 (204 + 216 + 207 s.)
- James, George Payne Rainsford. *Arabella Stuart* [1844/1845]. Overs. Jacob Wetlesen. 3 deler. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1844 (158 + 156 + 152 s.)
- . *Arrah Neil* [1845/1846]. Overs. Johan Gram. 3 deler. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1845 (160 + 168 + 155 s.)
- . *Morley Ernstein* [1842/1849]. Overs. Jacob Wetlesen. Chra: C.A. Wulfsberg, 1842 (246 s.)

17. Originalens tittel: *La Fille d'honneur*.

18. Oversetterens navn oppgis ikke, men suppleres av Hjalmar Pettersen (1890, 110).

19. Dingelstedts *Heptameron*. *Gesammelte Novellen*, inneholdende bl.a. «Misverständnisse», utkom i 1841. Den ble i 1857 oversatt til dansk med tittelen «Skinnet bedrager».

20. Originalens tittel: *Cécile*.

21. Oversetterens navn i henhold til Hjalmar Pettersen (1890, 122).

- Kabinetts-Bibliothek, indeholdende de nyeste Romaner, Noveller, Misceller etc.* Overs. ikke angitt. 1. hefte. Chra: I kommisjon hos Schibsted, 1848 (24 s.)
- Kennedy, Grace. *Andreas Campbells Besøg hos sine Fætttere i Irland* [1824/-]. Overs. Gustava Kielland. Inngår i *Samtlige Værker*, bd. 2. Chra: I kommisjon hos A.D. Wulfsberg; forlagt av W.C. Lønning i Stavanger, 1852 (69 s.)²²
- *Anna Ross* [1824/1843]. Overs. Gustava Kielland. Inngår i *Samtlige Værker*, bd. 2. Chra: I kommisjon hos A.D. Wulfsberg; forlagt av W.C. Lønning i Stavanger, 1852 (90 s.)
- *Dunallan* [1824/-]. Overs. Gustava Kielland. Inngår i *Samtlige Værker*, bd. 1. Chra: I kommisjon hos A.D. Wulfsberg; forlagt av W.C. Lønning i Stavanger, 1850 (480 s.)
- *Jessy Allan, Den lamme Pige* [1822/-]. Overs. Gustava Kielland. Inngår i *Samtlige Værker*, bd. 1. Chra: I kommisjon hos A.D. Wulfsberg; forlagt av W.C. Lønning i Stavanger, 1853 (47 s.)
- *Pater Clemens* [1823/-]. Overs. Gustava Kielland. Inngår i *Samtlige Værker*, bd. 2. Chra: I kommisjon hos A.D. Wulfsberg; forlagt av W.C. Lønning i Stavanger, 1852 (199 s.)
- *Philip Colville* [1825/-]. Overs. Gustava Kielland. Inngår i *Samtlige Værker*, bd. 3. Chra: I kommisjon hos A.D. Wulfsberg; forlagt av W.C. Lønning i Stavanger, 1854 (181 s.)
- Kjærlighed og Venskab. Tvende Fortællinger.* Overs. Niels Engh [den ene fra engelsk, *Pocket Magazine of Classic and Polite Literature*, den andre fra fransk, Jean Charles T. De Laveaux, *Les nuits champêtres*]. Chra: Grøndahl, 1821 (24 s.)
- Lewald, August. *Warschau. En Tidsskildring.* Overs. ikke angitt («fra det Tydske»). Chra: Winther, 1832 (96 s.)
- Lilia Funduna eller den gode Datter.* Overs. Søren Tybring. Chra: Hartmann, 1821 (sidetall ikke oppgitt)²³
- Morai eller Otaheiterinden.* Overs. ikke angitt. Chra: Hartmann, 1824 (60 s.)²⁴
- Nicolai, Friedrich. *Den unge Verthers Glæder. Verthers Glæder og Lidelser som Mand* [1775/-]. Overs. Johan Christopher Schröder. Chra: Hartmann, 1820 (48 s.)
- Oversættelser.* «Efter forskjellige tydske Forfattere». Overs. Daniel Z. Eberhardt. 3 deler. Trondhjem: Høeg, 1831 (12 + 42 + 70 s.)
- Palzow, Henriette von. *Thomas Thyrnau* [1842/1843]. Overs. Christian Ferdinand Frederik Dietrichs. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1843 (344 s.)
- Pichler, Caroline. *Saaledes var det ikke ment. Fortælling* [1816/-]. Overs. «af en Dame». Utg. Maurits Christopher Hansen. Chra: Hviids Enke, 1820 (64 s.)
- Sand, George. *Horace* [1841/-]. Overs. Marie Colban. 2 deler. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1845 (172 + 176 s.)²⁵
- Samling af oversatte Noveller samt Smaa digte.* «Af forskjellige Forfattere.» Overs. ikke angitt. 3 hefter. Fredrikshald: I kommisjon hos Cappelen, 1843–1844 (264 s.)
- Scott, Walter. *Ivanhoe. En romantisk Fortælling* [1820/1822]. Overs. Nils Femmer Berg. 4 deler. Inngår i *Walter Scott's Romaner* (11 bd.). Chra: Winther, 1827 (156 + 213 + 280 + 290 s.)
- *Woodstock eller Ridderen* [1826/1827]. Overs. ikke angitt («Frit oversat»). 5 deler. Inngår i *Walter Scott's Romaner* (11 bd.). Chra: Winther, 1827–1828 (180 + 216 + 207 + 218 + 255 s.)

22. Kennedy-titlene oppgir ikke oversetterens navn («Efter det Engelske»); det gjør heller ikke Botten-Hansen og Petersen (1870). Hjalmar Pettersen, derimot, har svaret (1890, 54); jf. Tveterås 1850, 349. Gustava Kielland (1800–1889) stiftet landets første misjonskvinneforening i 1844. Grace Kennedys samlede verker (6 bd.) utkom i Edinburgh i 1827.

23. Denne tittelen forsvaret knapt plassen i kategorien for romaner og noveller; det dreier seg om et kapittel fra en samling pedagogiske eksempelfortellinger for barn: *Lilia Funduna* (i originalen: *Lilia Fundana*) er en heltmodig romersk ungpige, hvis historie fortelles i A.F.J. Frévilles *Vie des Enfants Célèbres*, bd. 1, Paris 1796 (kap. 2, 47–75).

24. Det har ikke lyktes meg å finne tekstgrunnlaget for denne oversettelsen. Hartmanns navn er ikke oppgitt på tittelsiden, bare boktrykkerens («Trykt hos Thorkild Borg i Christiania»). Hartmann tilskrives utgivelsen av Nissen i bokfortegnelsen. Historien som fortelles, er en kjærlighetshistorie forfattet i kjølvannet av Louis-Antoine Bougainvilles innflytelsesrike *Voyage autour du monde* (1771). Hovedpersonen Adalbert (som er engelsk, men har tysk navn) forelsker seg i den underskjønne Morai på Tahiti og vil ta henne med seg hjem som sin hustru. Men så ender det selvsagt tragisk. Morai er blitt lovet bort til en annen. Hun dør etter å ha forsøkt å svømme gjennom brenningene ut til Adalberts skip idet det heiser seil. Kaptein Cook omtaler et tahitisk offer- eller kultsted som en «morai» i sine dagbøker (utgitt 1795).

25. Som oversetter står oppført N.A. Colban, Marie Colbans ektemann.

- . *Sørøveren* [1822/1822]. Overs. Henrik Herman Foss. 5 deler. Inngår i *Walter Scott's Romaner* (11 bd.). Chra: Winther, 1828–1829 (216 + 214 + 216 + 212 + 183 s.)
- . *Talismanen. En romantisk Fortælling* [1825/1826–27]. Overs. ikke angitt. 3 deler. Inngår i *Walter Scott's Romaner* (11 bd.). Chra: Winther, 1830 (207 + 199 + 312 s.)
- . *Anna von Geierstein. En romantisk Fortælling* [1829/1830]. Overs. ikke angitt. 4 deler. Inngår i *Walter Scott's Romaner* (11 bd.). Chra: Winther, 1831–1832 (216 + 192 + 178 + 236 s.)
- Spindler, Carl. *Tre Søndage. En Fortælling*. Overs. ikke angitt. Chra: I kommisjon hos Tottrup Enke, 1831 (72 s.)
- Steffens, Henrich. *Familierne Valsest og Leith. En Cyklus af Noveller* [1827/1834]. Overs. Hans Lassenius Bernhoft. 3 bd. Chra: Messell, Keyser & Co, 1827–1828 (311 + 335 + 254 s.)
- Sue, Eugène. *Mathilde. En ung Kones Memoirer* [1841/1844]. Overs. Adolphine Marie Colban (*alias* Nathanel Angell Colban, ektemannen). 6 deler. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1844 (176 + 176 + 172 + 176 + 172 + 163 s.)²⁶
- . *Therèse Dunoyer* [1842/–]. Overs. Hans Thomas Sødning. I serien *Bibliothek for den nyeste Romanlitteratur*. Chra: C.A. Wulfsberg, 1842 (147 s.)
- Thierry, Madame Augustin (født Julie de Querengal). *Millionairens Søn* [1834/–]. Overs. Niels Matthias Aalholm. 1. hefte. I den urealiserte serien *Cabinets-Bibliothek af Noveller og Fortællinger af de bedste udenlandske Forfattere*, utg. Simon Olaus Wolff og H.M. Aalholm. Arendal: i kommisjon hos Johan Dahl, 1837 (93 s.)
- Velde, Franz Karl van der. *Arved Gyldenstjerna. En Fortælling fra Begyndelsen af det attende Aarhundrede* [1823/–]. Overs. ikke angitt. Chra: Hartmann, 1823 (370 s.)

Appendiks 2: Tidsskrift for Skjønlitteratur (1853–1857)

Etter tittelen på hver enkelt roman (eller lengre, separat utgitte verk) står (først) den originale førsteutgavens utgivelsesår og (deretter) året for den første danske oversettelsen oppført i skarpe klammer. Oversetternes navn er skrevet fullt ut for å lette identifikasjonen.

Årgang 1

1. Stowe, Harriet Beecher. 1853. *Onkel Toms Hytte, eller Negerlivet i de Amerikanske Slavestater* [1852/1853]. [Overs. Thomas Krag]. (664 s.)
2. Stowe, Harriet Beecher. 1853. *Mai-Blomsten* [1843/1853]. Overs. Thomas Krag. (259 s.)
Sandeau, Jules. 1853. *Katherine* [1845/–]. Overs. «af Mathildes Oversætter» [Marie Colban]. (277 s.)
Dickens, Ch. 1853. «Silhouettet. En Forstads-Roman». Overs. ikke angitt. (17 s.)
Gutzkow, Karl. 1853. «Selvdaaben. Novelle». Overs. «af 'Mathildes' Oversætter» [Marie Colban]. (90 s.)
Bernardin de Saint-Pierre, [Jacques Henri]. 1853. *Paul og Virginie* [1788/1802]. Overs. «af 'Mathildes' Oversætter» [Marie Colban]. (123 s.)
3. Kavanagh, Julia. 1854. *Daisy Burns. Fortælling* [1853/1853]. Overs. «fra Engelsk». (581 s.)
[Ungern-]Sternberg, A[lexander]. von. 1854. «Sibylle. Novelle» og «En Genistreg». Overs. «fra Tydsk». (97 s.)

Årgang 2

4. Sand, George. 1854. *Et Ægteskab. Roman* [1853/1854]. Overs. «Frit efter det Franske». (325 s.)²⁷
Thackeray, W[illiam]. M[akepeace]. 1854. *Hoggarty-Diamanten* [1841/1874–75]. Overs. ikke angitt. (169 s.)
Hawthorne, Nathaniel. 1854. *Skarlagensbogstavet, en romantisk Fortælling* [1850/1854]. Overs. ikke angitt. (224 s.)

26. Som oversetter står oppført N.A. Colban, Marie Colbans ektemann.

27. Nasjonalbibliotekets to eksemplarer av dette bindet har ulikt innhold: Det ene innledes av George Sands roman, det andre inneholder overhodet ingen roman av denne forfatteren. Det sistnevnte bindet har tidsskriftets tittelside, det andre (som inneholder *Et Ægteskab*) ikke. Men i sin katalog (og i avisannonser) oppfører Malling George Sands roman uansett som del av tidsskriftet (Malling 1873, 46).

- [anon.]. 1854. «Padmavati, Fortælling fra Coromandel-Kysten». Overs. «fra Fransk». (55 s.)
 [Jerrold, Douglas.]. 1854. *Vore Hvedebrødsdage* [1853/-]. (154 s.)²⁸
5. [Gaskell, Elizabeth Cleghorn]. 1855. *Mary Barton. En anonym Roman* [1848/1861-62]. Overs. «Efter det Engelske». (524 s.)
 Foudras, Marquien af [Foudras, Théodore de]. 1855. *Fra den fornemme Verden* [1848/-]. Overs. ikke angitt. (160 s.)²⁹

Årgang 3

6. Hoefel, [Edmund]. 1855. «Rolof, Rekrutten, en gammel Tambours Fortælling». Overs. ikke angitt. (50 s.)
 Wetherell, Elisabeth. 1855. *Queechy* [1852/1855-56]. Overs. ikke angitt. (902 s.)
7. Zschokke, [Heinrich]. 1856. «Mine Krigsbedrifter». Overs. ikke angitt. (49 s.)
 M'Intosch [McIntosh], M[aria]. J[ane]. 1856. *Natur og Kultur*. Overs. ikke angitt. (365 s.)
 Wey, Francis. 1856. *Kirsebærknippet* [1852/-]. Overs. «fra Fransk». (155 s.)

Årgang 4

8. [anon.]. 1856. *Den Fredløse. En original Novelle*. (133 s.)
 Warren, Samuel. 1856. «En Politiker». Overs. ikke angitt. (42 s.)
 Musset, Alfred de. 1856. «Margot». Overs. «fra det Franske». (56 s.)
 Musset, Alfred de. 1856. «Croisilles». Overs. «fra det Franske». (36 s.)
 [Hagerup, Emma]. 1856. *Tantens Testamente. En original Novelle*. (113 s.)
 Sand, George. 1856. *Mauprat* [1837/1838]. Overs. ikke angitt. (353 s.)
9. Galen, Philipp. 1857. *Den gale fra St. James* [1853/1856]. Overs. ikke angitt. (431 s.)
 Souvestre, Émil. 1857. *Dagbogen* [1854/1859]. Overs. ikke angitt. (183 s.)³⁰

Litteratur

- Botten-Hansen, Paul og Siegwart Petersen (utg.). 1870. *Norsk Bog-Fortegnelse. 1848-1865*. Kristiania: Den norske Boghandlerforening.
- Darnton, Robert. 1990. *The Kiss of Lamourette. Reflections in Cultural History*. New York: Norton.
- Fabricius, Frederik (utg.). 1861. *Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1841-1858*. København: Forlagsbureauet.
- Fisch, Audrey. 2004. «Uncle Tom and Harriet Beecher Stowe in England». I *The Cambridge Companion to Harriet Beecher Stowe*, redigert av Cindy Weinstein, 96-112. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fjeldstad, Anton. 1992. «Da Bokklubben kom til Norge». *Norsk Litterær Årbok*: 188-221.
- Grønland, Erling. 1962. «Pligtaflevering. Norge». *Nordisk Leksikon for Bogvæsen*, redigert av Palle Birkelund, Esli Dansten og Lauritz Nielsen, bd. 2, 216. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busk.
- Hedrick, Joan D. 1994. *Harriet Beecher Stowe. A Life*. New York: Oxford University Press.
- Hochman, Barbara. 2011. «*Uncle Tom's Cabin*» and the Reading Revolution. *Race, Literacy, Childhood, and Fiction, 1851-1911*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- MacLean, Grace Edith. 1910. «*Uncle Tom's Cabin*» in Germany. New York: Appleton.
- [Malling, P.T. (utg.)]. 1873. *Fortegnelse over P.T. Mallings Boghandels Forlags- og Kommissions-Skrifter*. Christiania: Malling.
- Moretti, Franco. 1998. *Atlas of the European novel 1800-1900*. London: Verso.
- Munch-Petersen, Erland. 1976. *Bibliografi over oversættelser til dansk 1800-1900 af prosafiktion fra de germanske og romanske sprog*. København: Rosenkilde & Bagger.

28. Komisk dagboksroman publisert som føljetong i *Punch* 1.1.-3.9.1853 (bd. 24, 1-242 *passim* og bd. 25, 8-96 *passim*). Journalisten og forfatteren Douglas Jerrold var fast bidragsyter i bladet fra dets andre nummer (1841) til han døde (1857).

29. Originalens tittel: *Les gentilshommes chasseurs*; forfatterens mest kjente verk.

30. Originalens tittel: *En famille*.

- Nielsen, Jørgen Erik. 1976–1977. *Den samtidige engelske litteratur og Danmark 1800–1840*. 2 bd. I serien *Publications of the Department of English, University of Copenhagen*.
- . 2009. *Dickens i Danmark*. København: Museum Tusulanum.
- Nissen, Martinus (red.). 1848. *Norsk Bog-Fortegnelse. 1814–1847*. Christiania: Den norske Boghandlerforening.
- . 1849. «Statistisk Udsigt over den norske Litteratur fra 1814 til 1847». *Norsk Tidsskrift for Videnskap og Litteratur* 3: 177–224.
- Nyrop, Camillus. 1870. *Bidrag til den danske Boghandels Historie*. 2 bd. København: Gyldendal.
- Parfait, Claire. 2007. *The Publishing History of Uncle Tom's Cabin, 1852–2002*. Aldershot: Ashgate.
- Pettersen, Hjalmar. 1890. *Anonymer og pseudonymer i den norske litteratur*. Kristiania: Thronsen & Co.
- Rognstad, Ole-Andreas, i samarbeid med Birger Stuevold Lassen. 2009. *Opphavsrett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sehlke, Stephan. 2009. *Pädagogen – Pastoren – Patrioten. Biographisches Handbuch zum Druckgut für Kinder und Jugendliche von Autoren und Illustratoren aus Mecklenburg-Vorpommern bis 1945*. Norderstedt: Books on Demand.
- Shillingsburg, Peter L. 2010. «three- or tripledecker». I *The Oxford Companion to the Book*, redigert av Michael F. Suarez og H.R. Woudhuysen, bd. 2, 1204. Oxford: Oxford University Press.
- Stowe, Harriet Beecher. 1853. *Onkel Toms Hytte, eller Negerlivet i de Amerikanske Slavestater*. Oversatt av Thomas P. Krag. Chra: P.T. Mallings Forlags-Boghandel.
- . 1853. *Onkel Thomas, eller Negerlivet i Amerikas Slavestater*. Oversatt av Capt. Schädler. Kbh.: Andr. Fred. Høst.
- . 1853. *Onkel Toms Hytte*. Oversatt av L. Moltke. Kbh.: C.C. Lose & Delbanco, C.G. Iversen.
- . 1856. *Onkel Toms Hytte eller Negerliv i de amerikanske Slavestater*. Oversatt av P.V. Grove. Kbh.: Boghandler W. Pio.
- . 2007. *The Annotated Uncle Tom's Cabin*. Utgitt av Henry Louis Gates jr. og Hollis Robins. New York.
- Tompkins, Jane. 1986. «Sentimental Power. *Uncle Tom's Cabin* and the Politics of Literary History.» I *Sensational Designs. The Cultural Work of American Fiction, 1790–1860*. 122–146. New York: Oxford University Press.
- Tveterås, Harald. 1950. *Den norske bokhandels historie*, bd. 1, *Forlag og bokhandel inntil 1850*. Oslo: Cappelen.
- Tveterås, Egil og Harald L. Tveterås. 1996. *Den norske bokhandels historie*, bd. 4, *Boken lever. Norsk bokbransje etter 1900*. Oslo: Cappelen.
- Winship, Michael. 2007. «'In the Four Quarters of the Globe, Who Reads an American Book?'». I *Literary Cultures and the Material Book*, redigert av Simon Eliot, Andrew Nash og Ian Willison, 367–78. London: British Library.